

*JEŚLI CHCEMY ZGŁĘBIAĆ PRAWDĘ O ŚWIECIE, TO ZAWSZE
MUSIMY OPIERAĆ SIĘ NA MOWIE. (Rudolf Steiner)*

Mowa odgrywa ważną rolę w kontaktach człowieka z ludźmi. Prawidłowy rozwój mowy dziecka wpływa na kształtowanie się jego osobowości. Dzięki rozumieniu mowy dziecko poznaje otaczający świat, dzięki umiejętności mówienia jest w stanie wyrazić swoje uczucia i spostrzeżenia. Każde dziecko chciałoby mówić poprawnie, ponieważ dzieci z wadami wymowy są często narażone na szereg problemów

KIM JEST LOGOPEDA?

LOGOPEDA to nauczyciel specjalista zajmujący się profilaktyką zaburzeń mowy, rozpoznawaniem wad wymowy i mowy oraz usuwaniem wszelkich nieprawidłowości w tym zakresie.

Logopeda stymuluje rozwój mowy oraz dba o prawidłowy jej rozwój pod względem fonetycznym, gramatycznym i leksykalnym.

Do zadań logopedy należy:

- podejmowanie działań profilaktycznych zapobiegających powstawaniu wad i zaburzeń mowy
- przeprowadzanie badań przesiewowych mowy wśród dzieci
- diagnoza logopedyczna dzieci wyłonionych podczas badań wstępnych
- prowadzenie indywidualnej i grupowej terapii logopedycznej
- współpraca terapeutyczna z rodzicami
- wspieranie działań wychowawczych i profilaktycznych nauczycieli, wynikających z programu wychowawczego szkoły i programu profilaktyki
- kierowanie uczniów na uzasadnione konsultacje do specjalistów z zakresu medycyny i dziedzin pokrewnych (foniatra, laryngolog, ortodonta, psycholog, pedagog).

ROZWÓJ MOWY DZIECKA

Rozwój mowy dziecka od narodzin do 7 roku życia

Dziecko poznaje świat, dzięki rozumieniu mowy, a umiejętność mówienia pozwala mu wyrazić swoje spostrzeżenia, pragnienia i uczucia. Podstawową wiedzę o tym, jak rozwija się mowa dziecka powinien posiadać każdy rodzic, aby umiejętnie kierować jej rozwojem. Bez tej wiedzy możesz dziecku zaszkodzić, wymagając tego, czemu sprostać nie może, czy też lekceważąc, przeocząc niepokojące sygnały.

Nadawanie mowy i jej odbiór zależne są od czynności:

- mózgu, z których najważniejsze są zjawiska powstające w strukturach korowych, ale ważne są także zjawiska zachodzące w układzie pozapiramidowym i drogach nerwowych;
- narządów mownych (oddechowych, fonacyjnych i artykulacyjnych); kierowanych przez struktury korowe i zależnych także od działania nerwów obwodowych oraz od budowy anatomicznej wymienionych narządów;
- narządu słuchu i od jego właściwości, warunkujących słyszenie i rozumienie mowy innych osób, a także kontrolę mowy własnej (w percepcji mowy bierze udział w pewnym stopniu także narząd wzroku, umożliwiając odczytywanie mowy z ruchów ust)

ETAPY ROZWOJU MOWY

Rozwój mowy dziecka od narodzin do 7 roku życia dzielimy na cztery okresy:

- I. okres melodii,
- II. okres wyrazu,
- III. okres zdania
- IV. okres swoistej mowy dziecięcej.

I. OKRES MELODII - od urodzenia do 1 roku życia

Początkowo dziecko komunikuje się z otoczeniem za pomocą krzyku, po którym można rozpoznać jego potrzeby.

Około 7-8 miesiąca życia dziecko zaczyna reagować na mowę, doskonale rozróżnia melodię mowy, tzn. na podniesiony ton reaguje płaczem, a na mowę cichą, pieszczotliwą reaguje uśmiechem, jest zadowolone.

Około 10 miesiąca życia pojawiają się eholalie. W okresie tym dziecko zaczyna przejawiać tendencję do powtarzania własnych i zasłyszanych słów. Dziecko zaczyna kojarzyć wielokrotnie powtarzane dźwięki ze wskazywaniem odpowiedniej osoby lub przedmiotu.

Około 12 miesiąca życia dziecko zaczyna rozumieć, co do niego mówimy, reaguje na swoje imię, jest w stanie zrozumieć więcej niż samo potrafi powiedzieć. Pojawiają się pierwsze wyrazy wypowiedziane ze zrozumieniem.

Co ciekawe rozwój mowy w okresie melodii postępuje zazwyczaj równolegle z rozwojem fizycznym:

- fazie głużenia odpowiada umiejętność unoszenia głowy;
- gaworzeniu - umiejętność siadania,
- pierwszym wyrazom - pozycja pionowa, stawanie na nóżki.

II. OKRES WYRAZU - od 1 do 2 roku życia

Maluch rozumie o wiele więcej słów, wyrażeń i zdań, niż jest w stanie samodzielnie wypowiedzieć. W słowniku dziecka pojawiają się samogłoski, takie jak: a, u, i, e, zazwyczaj oraz spółgłoski: p, b, m, t, d, n, ś, ć, czasem ż, dź.

Pojawiają się też onomatopeje, np. mu, chał-chał, miał, itp.

Pojawiają się wyrazy takie jak: mama, tata, papa, papu. Dziecko początkowo upraszcza budowę słów wymawiając pierwszą sylabę lub końcówkę wyrazu, np. miś-mi, daj-da, jeszcze-eszcze, zabacz-ać.

Między 14-15 miesiącem życia dziecka, następuje rozkwit wymawianych przez dziecko pojedynczych wyrazów. Jest to spowodowane burzliwym rozwojem ruchowym, jak i umysłowym dziecka. Dziecko zaczyna chodzić, następuje rozwój spostrzegania i pamięci dziecka, a także intensywne poznawanie otaczającego świata i nazywanie przez dziecko interesujących go przedmiotów, a także odgrywanie ich cech.

III. OKRES ZDANIA - od 2 do 3 roku życia.

Między 2 a 3 rokiem życia następuje rozkwit mowy dziecka. Dziecko zaczyna budować zdania, początkowo są to zdania proste, które są złożone z dwóch, trzech wyrazów, następnie przechodzi w wypowiedzi dłuższe, cztero - pięcio wyrazowe. Pierwsze zdania są twierdzące, a następnie pojawiają się zdania pytające i rozkazujące. Dziecko używa przede wszystkim rzeczowników, czasowniki początkowo używane są w formie bezokolicznika. Przypadki są używane często niepoprawnie. Dziecko nie potrafi jeszcze wypowiadać poprawnie wszystkich głosek - głoski trudne, są zastępowane głóską łatwiejszą.

Dziecko słyszy błędnie wypowiedziane słowa i poprawia je. Świadczy to o różnicowaniu słuchowym prawidłowej, jak i nieprawidłowej wymowy słów. Na tym etapie mowa dziecka jest rozumiana nie tylko dla najbliższych, ale także dla otoczenia.

W tym okresie dziecko wypowiada prawidłowo spółgłoski: p, b, m, f, w, k, g, h, t, d, n, l, oraz samogłoski ustne: a, o, u, e, y, i, a, czasem nosowe: a, ę. Pod koniec tego okresu pojawia się: s, z, c, dz, które wcześniej było zastępowane przez dziecko: ś, ź, ć, dź.

IV. OKRES SWOISTEJ MOWY DZIECKA - od 3 do 7 roku życia.

Mowa w dalszym ciągu się rozwija, następuje rozwój artykulacyjny, wzbogaca się zasób słownictwa, rozwija się umiejętność budowania zdań złożonych. U czterolatków w dalszym ciągu występują zniekształcenia, ale w nieco mniejszym stopniu. Pojawiają się neologizmy.

Dziecko 3 letnie, potrafi porozumieć się z otoczeniem, jego mowa jest już w pewnym stopniu ukształtowana, jednak jej rozwój odbywa się w dalszym ciągu i często pojawiają się błędy. Dziecko trzyletnie powinno już wymawiać wszystkie samogłoski ustne i nosowe, spółgłoski: p, b, m, f, w, ś, ź, ć, dź, ń, k, g, h, t, ł, d, n, l, j. Pojawiają się również głoski takie jak: s, z, c, dz. Dziecko już umie wypowiadać większość z tych głosek poprawnie w izolacji, a w mowie potocznej zastępuje je zaś głoskami łatwiejszymi. Dziecko zmiękcza głoski: s, z, c, dz, sz, ż, cz, dż na głoski: ś, ź, ć, dź.

Najczęstsze błędy językowe pojawiające się u trzylatków, które mogą utrzymywać się do 5 roku życia, to:

- opuszczanie sylaby początkowej lub końcowej (zupa pomidorowa = zupa midolowa, lokomotywa - komotywa);
- przestawianie głosek w wyrazie (ławka = wałka);
- tworzenie nowych wyrazów (zadzwońić + telefonować = zatelefonić, żelazko = prasowaczka, oparcie krzesła = opieranka).
- głoska r może być wymawiana jako j lub l, ewentualnie jako ł,
- zamiast f występuje często ch i odwrotnie.

Dziecko 4 letnie, potrafi już mówić o przeszłości i przyszłości. Zadaje mnóstwo pytań.

- utrwalają się głoski s, z, c, dz, dziecko nie powinno ich zamieniać na ich zmiękczone odpowiedniki ś, ź, ć, dź;
- głoski sz, ż, cz, dż dziecko może wymieniać na s, z, c, dz - jest to tzw. seplenienie fizjologiczne;
- pojawia się głoska r, choć jej brak nie powinien jeszcze niepokoić;
- może pojawić się tzw. hiperpoprawność związana z opanowaniem nowych, trudnych głosek np. zastępowanie głosek s, z, c, dz, przez sz, ż, cz, dż - np.: sztół, czukierek;

Dziecko 5 letnie, mowa dziecka w tym wieku powinna być zrozumiała a wypowiedzi dziecka wielozdaniowe

- dziecko potrafi już bezbłędnie powtórzyć sz, ż, cz, dż, choć w mowie potocznej mogą wciąż być zastępowane przez s, z, c, dz;

- głoska r powinna być już wymawiana, chociaż często pojawia się dopiero w tym okresie;
- wypowiedzi uwzględniają kolejność zdarzeń i zależności przyczynowo - skutkowe, są zwykle poprawne gramatycznie;
- dziecko potrafi wyjaśnić znaczenie słów, opisać cechy przedmiotów i możliwość ich zastosowania;
- dziecko chętnie poprawia innych i samego siebie, szukając prawidłowego brzmienia wyrazu;

Dziecko 6 letnie. powinno już prawidłowo wymawiać wszystkie głoski, oraz powinno mieć opanowane mówienie.

- powinno poprawnie wymawiać wszystkie dźwięki nawet te najtrudniejsze do opanowania czyli głoski sz, ż, cz, dż oraz r;
- umieć porównywać (odnajdywać różnice i podobieństwa) oraz klasyfikować przedmioty pod względem wielkości, kształtu, koloru, ciężaru, funkcji użytkowej
- dokonywać analizy i syntezy słuchowej wyrazów o prostej budowie fonetycznej (tzw. głoskowania)
- wyodrębniać głoski na początku, na końcu i w środku wyrazu
- samodzielnie wymyślać wyrazy rozpoczynające się na daną głoskę
- wyklaskiwać ilość sylab w wyrazie
- określać położenie przedmiotu względem otoczenia (nad, pod, obok, między, wewnątrz itp.)
- określać kierunek (do tyłu, na wprost, w bok itp.)

NORMY ROZWOJOWE

Normą rozwojową jest, jeśli dziecko w wieku:

- **0 -1 roku** - komunikuje się z dorosłymi za pomocą krzyku, głuży, gaworzy, wymawia pierwsze wyrazy: mama, tata, baba, lala;
- **1 - 2 lat** - Używa prawie wszystkich samogłosek, z wyjątkiem nosowych (a, ę) oraz wymawia niektóre spółgłoski (p, b, m, t, d, n, k, ś, ź, ć dź, ch). Pozostałe zastępuje innymi. Wypowiada się jednowyrazowo: np.: kaczką - kaka, pomidor - midol;
- **3 lat** - porozumiewa się prostymi zdaniami, wymawia wszystkie samogłoski i spółgłoski (p, pi, b, bi, m, mi, n, ni, f, fi, w, wi, t, d, n, l, li, ś, ź, dź, j, k, ki, g, gi, ch);
- **4 lat** - wymawia głoski s, z, c, dz;
- **5 - 6 lat** - wymawia głoski sz, ż, cz, dż, r;
- **7 lat** - ma utrwaloną poprawną wymowę wszystkich głosek oraz opanowaną technikę mówienia.

Należy pamiętać, że każde dziecko rozwija się we własnym, swoistym tempie i niewielkie opóźnienia rozwoju mowy nie powinny być powodem do niepokoju. Stopień rozwoju mowy w danym momencie zależy od różnych czynników. Do najważniejszych należą psychofizyczny rozwój dziecka oraz wpływ środowiska. Opóźnienia w pojawianiu się poszczególnych stadiów rozwoju mowy nie powinny przekraczać 6 miesięcy, jeżeli któryś z etapów rozwoju mowy opóźnia się koniecznie skonsultuj się z logopedą.

Pomoc logopedy może być przydatna także w przypadku, gdy dziecko:

- rodzi się przedwcześnie z objawami wcześniactwa,
- manifestuje problemy neurorozwojowe,
- rozwija się wolno i nieharmonijnie,
- ma stwierdzone nieprawidłowe napięcie mięśniowe,
- późno podnosi główkę, późno siada i późno chodzi,
- ma lub miało kłopoty ze ssaniem, połykaniem, gryzieniem, żuciem,
- nieprawidłowo reaguje lub wcale nie reaguje na dźwięki otoczenia,
- mało gaworzy,
- jest mało aktywne głosowo,
- oddycha przez usta,
- uporczywie ślini się (nie kontroluje wycieku śliny),
- ma nieprawidłowo zbudowane narządy mowy między innymi język, podniebienie,
- zbyt długo było karmione butelką i ssi smoczek (ponad 6, 9 miesiąc życia),
- jest nadrucliwe lub apatyczne.

JAK MOTYWOWAĆ DZIECKO DO WYKONYWANIA ĆWICZEŃ LOGOPEDYCZNYCH W DOMU?

Skuteczność terapii logopedycznej zależy w dużej mierze od systematycznej pracy dziecka w domu. Terapia jest bardziej efektywna jeśli dziecko regularnie ćwiczy w domu razem z rodzicami. Zachęcam wszystkich do przeglądania zeszytu dziecka oraz do wykonywania i powtarzania ćwiczeń, które Państwo znajdziecie w korespondencji od logopedy na panelu iPrzedszkole.

PORADY DO PRACY W DOMU

- ✓ Należy pamiętać przede wszystkim o tym, że ćwiczenia w gabinecie logopedycznym raz w tygodniu to za mało, aby skutecznie wprowadzić prawidłowe nawyki w mowie dziecka, potrzebna jest systematyczna praca w domu. Dziecko stopniowo przyzwyczaja się do tego, aby regularnie zwracać uwagę na to, jak mówi. W ten sposób wypracowuje u siebie mechanizm autokontroli mowy i sprawniej przejdzie etap utrwalania w mowie spontanicznej.
- ✓ Pamiętaj, że przykład idzie z góry, mów przy dziecku poprawnie, nie mów niedbale, za szybko, nie używaj za dużo zdrobnień. Zdarza się, że rodzice, najbliżsi mówiąc do dzieci naśladują ich „dziecięcy” język; pamiętaj, że to dzieci uczą się od dorosłych.
- ✓ Ćwicz razem z dzieckiem.
- ✓ Zadbaj o stałą porę wykonywania ćwiczeń. Dziecko łatwiej zaakceptuje konieczność wykonywania ćwiczeń logopedycznych, jeśli staną się stałym elementem dnia. Dobrze jest zaproponować dziecku określoną porę, lub zajęcie, przed, lub po których prowadzimy zajęcia(np. po obiedzie, przed dobranocką).
- ✓ Dzieci, zwłaszcza młodsze szybko się nudzą i dekoncentrują. Ćwiczcie krócej, po kilka razy dziennie. Takie rozłożenie w czasie ma też korzystny wpływ na kształtowanie się nawyków prawidłowego mówienia.
- ✓ Zadbaj o to, aby jak najwięcej uczyć poprzez zabawę. Wykorzystaj każdą sposobność, aby przeprowadzić z dzieckiem ćwiczenia, najlepiej w trakcie zabawy; kiedy koloruje, układa klocki „wpleć” do tego kilka ćwiczeń, dźwięków (szumy, syki, inne odgłosy), czy wyrazów. Wykorzystaj do tego zabawki dziecka (np. misie, pacynki ćwiczą języczek, powtarzają ćwiczone sylaby, czy wyrazy, przygotuj z dzieckiem własnoręcznie zabawki i pomoce logopedyczne. Będzie to dla dziecka dodatkowa zabawa i przyjemność ze wspólnie spędzonego czasu.
- ✓ Ćwiczenia nie mogą być dla dziecka karą, tylko przyjemnością.
- ✓ Unikaj zwrotu „ćwiczenia logopedyczne”, kiedy próbujesz nakłonić dziecko do wykonywania tychże. Lepiej mówić „zabawa”, albo po prostu nazwać czynność, którą będzie wykonywana, np. „będziemy gimnastykować buzię i język”. Oczywiście nie popadajmy w przesadę w unikaniu zwrotu „ćwiczenia logopedyczne” :)

- ✓ Staraj się przystępować do ćwiczeń zrelaksowanym. Nie odkładaj ćwiczeń na sam koniec dnia, kiedy wszyscy są zmęczeni. Trudniej wówczas współpracować i efekty też będą gorsze.
- ✓ Zaangażuj całą rodzinę do zabaw utrwalających wymowę. Można pokazać domownikom, jak się „bawić w poprawne mówienie” i bawić się razem! Dla dziecka będzie to przyjemna odmiana i przede wszystkim czas spędzony z najbliższymi.
- ✓ Uświadamiaj dziecko, jakie skutki przyniosą wykonywane ćwiczenia [przepraszam - zabawy logopedyczne :)]. Starszym dzieciom można przedstawić korzyści krótko i długofalowe, jak np. akceptacja ze strony rówieśników, brak strachu przed wypowiedzianiem się na forum klasy. Młodszym dzieciom możemy powiedzieć, że język będzie silny, buzia będzie umiała robić różne trudne sztuczki, a słowa, które wydawały się do tej pory trudne do wymówienia będą „odczarowane”, czy też „obudzone z głębokiego snu”, bo wszystkie chcą być używane.
- ✓ Bądź cierpliwy i konsekwentny. Nie wolno wyśmiewać dziecka, jego wady ani braku postępów. „Nie od razu Rzym zbudowano”. Czasem mijają długie tygodnie zanim pojawią się pierwsze efekty terapii. Konsekwencja w realizowaniu ćwiczeń logopedycznych w domu jest ubezpieczeniem sukcesu!

przygotowała logopeda
mgr Barbara Krzemińska

Bibliografia:

- Dąbrowska K., *Rozwój mowy dziecka*, Osesek.pl
- Kaczmarek L., *Nasze dziecko uczy się mowy*, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1988.
- Kania J., *Szkice logopedyczne*, WSiP, Warszawa 1982.
- Styczek I., *Logopedia*, PWN, Warszawa 1979.
- Gałkowski T., Jastrzębowska G., *Logopedia Pytania i Odpowiedzi*. Podręcznik Akademicki, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 1999